

Posudek disertační práce Kateřiny Volekové *Česká lexikografie 15. století*

Kateřina Voleková si ve své obsáhlé disertační práci (256 stran textu, 52 stran bibliografie, katalogů rukopisů, seznamu edic, pramenů, internetových zdrojů a obrazových příloh) stanovila náročný cíl „popsat a zhodnotit veškerou lexikografickou produkci s českými lexémy vzniklou v 15. století, a to v co největší možné míře na základě vlastního ohledání a rozboru“ (s. 10). Tohoto cíle, který je v kontextu doktorských disertací (a ne jen v něm) výjimečný svým rozsahem i důrazem na pramenné studium, se autorce beze všech pochyb podařilo dosáhnout. Vznikla tak práce, již na trvalé hodnotě neubere nic ani skutečnost, že okruh více než 350 rukopisů, z nichž disertace vychází, se v budoucnu (jak ostatně doktorandka sama realisticky předpokládá na s. 256) pravděpodobně ještě rozroste o další, dosud neobjevené lexikografické památky.

Naznačená šíře materiálové základny umožnila autorce podstatně doplnit, rozšířit a zpřesnit současný mezerovitý a v detailech neurčitý obraz počátků zaznamenávání a rozšiřování české slovní zásoby. Při svém výzkumu se neomezila jen na slovníkářskou produkci v úzkém slova smyslu (tj. na nečetná rozsáhlejší, většinou již podrobně popsaná a analyzovaná slovníková díla, která více či méně programově a systematicky zachycují slovní zásobu češtiny 15. století), ale rozšířila svůj pohled i na menší, jen z malé části analyzované specializované slovníčky tvořící součást rozmanitých neslovníkových textů, na rejstříky, výtahy z různých předloh, útržkovité zápisy jinojazyčno-českých ekvivalentů a na glosy a přípisky. Za zvláštní zmínku stojí, že se jí při takto širokém zaměření podařilo identifikovat některé rukopisy jako slovníky, které už byly pokládány za nezvěstné, a objevit několik dotud zcela neznámých lexikografických textů (srov. např. s. 137 oddíl 3.3.3.11; s. 214 oddíl 3.6.2 aj.; souhrnně na s. 256).

Doktorandka dokázala svým přístupem do značné míry překlenout mezeru, kterou se – vzhledem k dosavadnímu stavu poznání celkem nevyhnutelně – vyznačuje současná odborná literatura zabývající se staršími obdobími vývoje české lexikografie, tj. mezeru mezi přehledovými, sumarizačními, zobecňujícími pracemi na jedné straně a na straně druhé detailními studii, analýzami a popisy jednotlivých slovníkových památek, často postrádajícími komparaci s jinými památkami podobného typu nebo začlenění do obecnějších vývojových souvislostí. Předložená disertace poskytuje množství detailních popisů a analýz, současně však i sumarizuje a zobecňuje. Na rovině popisné a analytické je třeba ocenit především autorčinu akribii. Je si dobře vědoma problémů transliterace a transkripce (srov. s. 14), které nabývají na komplikovanosti v případě krátkých slovníkových textů vznikajících v různých obdobích, na různých místech, často v kontextu různých neslovníkových děl a pod vlivem jiného jazyka (zejména latiny nebo němčiny), a jsou navíc nezdědka později doplňovány nebo upravovány dalšími autory. Náležitou interpretační pozornost věnuje doktorandka i komplexu problémů spojených s opisovačskými a písařskými chybami, s mylnými překlady, s přejímkami ap. (srov. např. komentář k textu latinsko-českého alfabetaře v Slovníku Ostřihomském na s. 158–163). Pečlivost, široký rozhled po lexikografických textech 15. století a spolehlivá jazyková

vybavenost umožnily autorce i vyložit některá nejasná místa v již existujících edicích (viz např. oddíl 3.3.3.10 na s. 136n.) a zpřesnit závěry předchozích badatelů (srov. její výklad k hypotéze o textové blízkosti Mamotrektu drkolenského a Evangeliáře klementinského, s. 70–72).

Přestože autorka sama uvádí, že „těžištěm práce je především studium pramenů“ (s. 11), nelze toto její konstatování chápat tak, že jde o práci v zásadě materiálovou, respektive popisnou. Vedle naznačeného zevrubného popisu a interpretace zkoumaných pramenů se předložená disertace věnuje mj. i užívané terminologii (a tam, kde je to účelné, ji zpřesňuje – srov. např. komentář k termínům *herbář* a *roślinář* na s. 15), podává přehled vývoje latinské a německé lexikografie do konce 15. století (ten vzhledem k provázanosti evropských lexikografických tradic tvoří žádoucí pozadí pro výklady o českém slovníkářství od počátků do konce 15. stol.) a zabývá se neurčitostí hranic mezi jednotlivými pojmy, tak jak se projevuje ve zkoumaných pramenech (viz např. komentář k rozdílu mezi *glosami ve slovníku* a *slovníkem* na s. 27). Důležitým zobecněním vznikajícím na bezpečné pramenné základně je identifikace domácích i mezinárodních souvislostí, návazností a vlivů, které lze mezi dobovými lexikografickými texty vysledovat (mimořádně informativní a průkazné jsou zejména srovnávací tabulky jinojazyčno-českých ekvivalentů nalézáných v různých slovníkových textech – srov. např. s. 30, 66, 68, 172, 181 aj.). Autorce se v tomto směru daří zasadit tvorbu jednotlivých typů slovníků nejen do už zmíněného lexikografického kontextu, ale i do širších literárních a kulturních spojitostí a tendencí, k jakým patřil např. princip *imitatio* a *aemulatio* (napodobování a soupeření) stojící za řadou běžných slovníků kompilačního – a zpravidla i účelově selektivního – typu (srov. s. 131n.). Specifickým sumarizujícím výsledkem autorčina pramenného studia je kapitola věnovaná perspektivním směrům výzkumu jazyka českých středověkých slovníků (s. 224–250). Zvláštní pozornost je v ní pochopitelně věnována využitelnosti slovníkových textů pro výzkum dobové slovní zásoby (včetně nářečních prvků) a slovotvorných možností, jejichž hranice se projevují zejména v oblasti četných starších neologismů a okazionalismů. Vedle toho však autorka naznačuje i možnosti výzkumu specifických faktorů, které ovlivňující pravopisnou a syntaktickou stránku lexikografických textů, a ukazuje na potenciál těchto textů k dalšímu poznání dobových jevů z oblasti fonetiky, fonologie, morfologie a morfonologie.

Jako celek představuje disertace Kateřiny Volekové významný přínos jak k historii starší lexikografie, tak k vývoji české slovní zásoby v 15. století, respektive obecně k vývoji češtiny v tomto období. Domnívám se, že žádná seriózní vědecká práce, která se v budoucnu bude zabývat starším českým slovníkářstvím (a do jisté míry i starším slovníkářstvím německým a polským) nemůže nechat výsledky této disertace bez povšimnutí, a ta by proto rozhodně měla být vydána tiskem. V rámci přípravy k tisku bych pak autorce doporučil několik technických a formálních úprav, jako např. kontrolu formátování několika (v mém exempláři práce vynechaných) řádek textu na s. 160 dole, přečíslování oddílu 4.2.2.2 na 4.3.2.2.2 (s. 232), přesnější vymezení funkce značek [...] a <...> na s. 7 (ze současné grafické podoby vysvětlení není zřejmé, zda se mezi oběma

značkami činí nebo nečiní rozdíl) a na téže straně i doplnění značek jako ~, | nebo], užívaných při uvádění dokladů. V této souvislosti bych rovněž zvážil modifikaci několika poněkud uvolněných vyjádření typu *faktory, které se podepsaly na vzniku textů* (s. 14) a dílčí úpravu titulu *Polské glosy v Rostlináři mnichovském* vzhledem k tomu, že pododdíl 3.1.2 na s. 29, k němuž titul patří, je součástí oddílu 3.1 nazvaného *České glosy v latinských výkladových a překladových slovnících*. Současně zdůrazňuji, že jde jen o nepodstatné detaily, jejichž ojedinělý výskyt nijak neovlivňuje vynikající odbornou i formální úroveň předloženého textu.

Celkově konstatuji, že předložená práce *Česká lexikografie 15. století* výrazně překračuje požadavky běžně kladené na doktorské disertace, a jednoznačně proto doporučuji, aby na jejím základě byl Kateřině Volekové udělen titul Ph.D.

V Praze 19. prosince 2013

Prof. PhDr. Karel Kučera, CSc.